This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Slav 8220.90

HARVARD COLLEGE LIBRARY

Bought with the income of

THE KELLER FUND

Bequeathed in Memory of

JASPER NEWTON KELLER
BETTY SCOTT HENSHAW KELLER
MARIAN MANDELL KELLER
RALPH HENSHAW KELLER
CARL TILDEN KELLER

VE RI TAS

О ГЛАВНОЈ СЕОБИ СРБА

ПОД

АРСЕНИЈЕМ III. ЧАРНОЈЕВИЋЕМ

И

О ПРВИМ СРПСКИМ ПРИВИЛЕГИЈАМА

(1689.–1690.)

НАПИСАО

Dr. phil. Каменко Суботић.

У ЗЕМУНУ

Штампарија Јове Карамата

1897.

О ГЛАВНОЈ СЕОБИ СРБА

ПОД

АРСЕНИЈЕМ III. ЧАРНОЈЕВИЋЕМ

И

О ПРВИМ СРПСКИМ ПРИВИЛЕГИЈАМА

(1689.–1690.)

НАПИСАО

Dr. phil. Каменко Суботић.

У ЗЕМУНУ

Штампарија Јове Карамата

1897.

Slav 8220.90

HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
JUN 11 1963

ПРЕДГОВОР.

Један од главнијих узрока, те у засебној књижици издајем овај већ штампани рад,[1]) јесте тај, што желим чути мишљење српске критике о својим историјско-филозофским назорима.

Видим, како се данас критика наша доста лепо развија; често ме, читајући наше часописе, изненађује стил и еспри неких наших критичара; па ме жива жеља вуче, да издавањем овог есеја у засебној књижици упозорим нашу критику на своје првенче из историјске науке.

Истина бог, на ову је расправицу већ изишла тобоже критика; но ја са истом не могу и не смем бити задовољан. То је једна од оних несавесних критика, које у нашој књижевности, уз истакнуте здраве појаве, имају још јака корена, и које коче точак књижевног развитка.

Исту је писао господин професор Радивој Врховац у „Бранкову Колу“, а назори су јој по мој рад неповољни. Ја сам с њоме незадовољан не с тога, што је неповољна, него ради незнања критичарева. Са предметом расправице се бавим већ осам година; трудио сам се, да проучим све скоро штампане ствари о том питању[2]) — неке од истих ни сам наш велики и умни критик Руварац није имао прилике читати, ушћиван сам у исто питање од универзитетских про-

[1]) Летопис М. С. књ. 183.

[2]) Мисли о истима сам изложио у чланку „Преглед главнијих извора новије српске повести и мисли о прерадама истих извора у српској и страној науци“. Летопис М. С. 1895. св. I., књ. 181.

*

фесора г. г. Смичикласа, Кронеса и Пливерића, који ми је био добар написати читав табак критике на моје разлагање о привилегијама; читао сам неиздате рукописе, неке до сад једини међу српским историцима[1]) Не споменух ово хвале ради, него ради споменуте критике. После таког начина рада долази госп. Врховац са својом критиком; човек, који не само да није изворе и рукописе за то питање проучио, него их ни видио није; и још се плеће у најзамршенија питања ових догађаја, питања, која самом Руварцу већ више од тридесет година тешке муке задају.

Имаћу дакле радост, ако се спреман критичар изрази о мојим назорима о сеоби у свима њеним питањима. Ако моја теорија, у коју тврдо верујем, буде новијим, дубљим и правилнијим погледима оборена, још ће ми већа бити радост са новог добитка у правилности наших погледа на прошлост нашу.

Многи би писац до душе био већ тиме задовољан, што му је рад у „Летопису“ штампан; али то није доста. Господа око „Матице“ примивши мој рад, без сумње су били руковођени особито предусретљивошћу према младом књижевном раденику.

Питање, с којем се бави овај есе, врло је важно, једно од најважнијих питања новије наше историје. Исто не занима само нас, него и иноплеменике, којих се ма с ког разлога тиче српски народ, што живи на земљишту круне светостефанске.

---

[1]) Летопис М. С. књ. 183.

ПРВА ГЛАВА.

О почетку модерног доба у српској историји.

ШТА ЈЕ НАПРЕДАК. ПРОГРЕС У ДРУШТВУ? — СРПСКИ НАРОД ПОД ТУРЦИМА НИЈЕ КУЛТУРАН НАРОД. — ПОЧЕТАК ПРОГРЕСА НА КОНЦУ XVII. ВЕКА. — ПОЛИТИЧКЕ И РАТНЕ ПРИЛИКЕ УЗРОК ПОЧЕЦИМА КУЛТУРЕ.

Неодољива ме жеља вуче, да слабим својим пером опишем и прикажем, кад је и како је у српском народном животу почело модерно, ново доба.

Видим у нашем историјском животу три одсека. Први развијеће српског народа пре пада под турску власт; други одсек, доба турске власти, време застоја у културном развитку српском; а трећи ново модерно доба, време када се народ наш почео ослобађати од турске власти, што је собом донело најславније услове за друштвени прогрес, или, како се обично вели, за културно развијеће народно.

Овај трећи одсек ми мило беше назвати модерно или ново доба, што, посматрајући исти, видим: да је наше друштво, мало по мало ослобађајући се од турске власти, почело уједно и мало по мало прогресирати или напредовати и развијати се у нововековном модерном смислу.

О питању обрађеном у овој студији расправљао сам и у низу чланака у „Бранику“ год. 1892. Онамо је и литература евуг цитирана.

Као главни знак прогреса узимам то, да се наш народ у овом трећем одсеку — почетак му рачунам од конца XVII. века — почео умно развијати. А да се у истини од конца претпрошлога века наш народ почео умно развијати, јасан су доказ књижевне и у опшће културне тежње и рад северних Србаља, оних, што живе на земљишту светостефанске круне.

Народ се развија као и сваки други организам; то развијће се зове разним именима, врло често умним и културним развијћем. И по томе, ако би по пређашњој нашој тврдњи изашло, да је наш народ у време турске власти био умно неразвијен, то значи то исто, као кад би се другим речима рекло, да није био културан. А да је тако у истини било, данас нико не може спорити.

Наш народ је од природе врло даровит народ; он је такав данас, а такав је био и у време турске власти. Но та природна даровитост није довољна, да се народ може назвати умно развијеним или културним народом. Тај даровити народ у време турско није имао своје државе; није имао школа; није имао књижевности; није имао ни једног сресства, да своје етичке и умне богодане дарове развије и оплемени. Други су европски народи у то време имали школа; имали штампарија; имали филозофију; имали књижевност; имали све врсте уметности, што све ми имали нисмо. Нисмо имали дакле културе, и за њу нам ваљаде у друштву смисао развијати.

Душа нашег народа на почетку модерног доба је била као душа даровитог детета, неисписан лист артије, на коју је друштвено искуство ваљало да испише своје утиске. Искуство се састојало особито у

учењу од напреднијих народа, а резултат стицања искуства је било умно или културно развијање, које, како рекосмо, има свој почетак на концу XVII. века.

Почетке и услове почетку прогреса донесоше собом политичке и ратне прилике.

На концу XVII. века се са Турском зарати Русија, Венеција и Аустрија, и овај рат је у српском друштву произвео политички и етнографски преврат. Тада су (г. 1689.) аустријске чете, појачане многобројним српским добровољцима, допрле чак у Стару Србију, а тако велик успех учини, да цео средњи и западни Балкан устаде против султана, тада свог суверена. Срби тада учинише са аустријским генералом Пиколоминијем формални савез, и тврдо се уздаху, да ће турско господство убрзо сломљено бити. Но њихови политички идеали не беху овај пут крунисани успехом, бар не у оној форми, у каквој се они надаху.

Ако не пре, а оно после карловачког мира (г. 1699.) видело се, да овај устанак, коме основна тенденција беше ослобођење од турске власти, није у том смислу успео. Тек један мали део српског народа, који у бури догађаја беше бачен из балканских предела на земљиште угарске круне, могао је од сад, ако не много, а оно нешто од плодова хришћанске победе уживати. То је онај део српског народа, који се са својим патријархом Арсенијем III. Чарнојевићем на угарски територијум, како једни писци веле, „пресели,“ или „пребеже,“ како друга странка наших раденика на повесној науци вели.

Ми дакле у овом обратном резултату наше народне борбе на концу претпрошлог века гледамо — собито у културним последицама овог „преселења“,

или боље и поштеније речено: ове етнографске еволуције, развоја — почетак новог или модерног доба и у српској историји и у развијању српског друштвеног организма.

Овде, као у опће у друштвеном развитку, видимо тесну свезу између политике и културе. Из политичке и ратне буре ничу нове друштвене прилике, истина и ако не за цео народ, а оно за један део истог, који је после мало по мало и на друге делове утицао. Последица српске етнографске еволуције на север била је та, да је народ дошао под власт једне хришћанске државе, што му је — наравно уз борбу и велике тешкоће — ипак пружило, дало могућност додира са већ доста развијеном европском цивилизацијом, за коју је он још прије с времена на време, и ако је био народ природан и некултуран, одличних тежња показивао.

Прогрес северног дела српског народа је већ за један век по том био јасан, и није остао без благотворних последица по остали народ, кад се овај о свом руву и круву почео ослобађати од политичке власти цариградског суверена, и када му је култура као свагдашњи крув потребна била.

Жељан сам, како споменух, да опишем годину две, ли из почетка те нове ере у нашем народном животу. Моје разлагање ће се груписати већином око објашњења такозване „сеобе“ српског народа на политичко земљиште круне св. Стевана, јер држим, да се прави смисао исте не може разумети инако, него ако се осветли нешто ближих политичких и културних догађаја.

ДРУГА ГЛАВА.

Назори о почетку модерног доба у нас.

МОДЕРНО ДОБА У ЕВРОПИ. — НАШЕ МОДЕРНО ДОБА И ПОЈЕДИНИ ДОГАЂАЈИ. — „СЕОБА.“ — ТЕОРИЈЕ О СЕОБИ. — ЛИЧНОСТИ ОВИХ ДОГАЂАЈА. — „PER MODUM PACTI.“

—•—

I.

У Европи настаје ново, модерно доба са талијанском ренесансом на концу XV. и са немачком реформацијом на почетку XVI. века. Као што је деветнајстоме веку француска револуција дала ново европско друштво, тако су и ова два доба европске историје учинила велик и дубок друштвен преображај; да смо им временом близу, као што смо близу револуцији француској, не бисмо слабије осећали јачину њихова утецаја. Талијанска ренесанса даде полета уметности; пружи политици нових идеја; а немачка реформација, и по том реформација по осталој Европи утврди слободу критике и слободу мишљења. Настаде у Европи, како Дрепер вели, доба разума, које уроди плодом напретка и у држави, и у литератури и у друштву.

Називам први јачи додир нашег друштва или нашег народа са Европом почетак модерног доба с тога, што је тим додиром почео наш народ да усише елементе, плодове модерног европског напретка. То усисање, апсорбирање тих за нас нових елемената кул-
›них почело је полагано, јер је културни процес
:о спор, извађати промену у нашем народу, у на-
м друштву, у нашој култури, промену, која се у
.вном може означити као наше културно кретање
пред. На концу XVII. века н. пр. не беше оних
турних услова, из којих бих се развио Доситије

Обрадовић; а конац XVIII. века уз ондашње политичке и културне прилике не би нам никад могао дати на пример једног Змаја.

Не приписујем све утицају Европском; нисам тако велик западњак. Али је јасно ово: ми не би били оно што смо данас, да су нас пре две стотине година све из турске деспотије иселили на једно усамљено острво, па да су нас оставили саме без икаква политичка и културна утецаја са стране.

Правог „самосвојног“ развијања народног нема; народ се самосвојно развија, ако јачином и свежином свог духа прекувава стране утецаје. Грчки народ је на пример створио самосталну културу, али је наука доказала, да је пре тога усисао и прекувао елементе источне културе. А зар би било талијанске ренесансе, да иста није претходно у свој организам примила елементе старокласичне културе! Или зар мислите да је „самоникла“ револуционарна књижевност у Француској? А гле како данас и сам француски роман прима поуке од мајстора руске приповетке!

У осталом ово се питање до сад овако и није расправљало, те ће онда бити боље осветљено, кад га се лате наши старији и опробанији раденици, или кад ми данас млађи „старији“ називани будемо[1]). Питање се исто схваћало према појединим догађајима с конца XVII. века, и то: или као питање о патријарху Арсенију III. Чарнојевићу, деспоту Бранковићу, „сеоби“ и појединим питањима „сеобе“. А та питања су обично изазивана политичким догађајима у животу српског народа на земљишту светостефанске круне. Отуд су и списи о овим догађајима добили свој карактер.

---

[1]) Новаковић у „Ист. срп. књиж.“ у овом смислу се те епохе дотиче.

Скоро сви списи о почетку нове српске повести носе као неки политички карактер, како је с једне стране сам објекат историјско-јуридичке природе, а с друге стране, пошто су ови догађаји у јавном животу северних и северозападних (угарско-хрватских) Србаља за последњих две стотине година били предмет, који се сваки час расправљао; према чему је већина писаца стајала не на гледишту хладне науке, него на гледишту дневних јавних потреба. Али имаде списа — мањих и већих — који и по својој форми и по отвореној тенденцији носе политички карактер.

Списи ови су много важни ради њихова утецаја на јавно мишљење у народу, које је полагано у традицију прелазило и у народу се и до данас задржало. Испитивати утиске на јавно мишљење је по нашем уверењу врло потребно, да се с једне стране похватају конци и клице традиционалних назора о повесним догађајима и повесним личностима, а с друге стране, да се може оценити вредност тих утисака на јавно мишљење. Њих повесник мора проучити и објективно оценити, јер је његова дужност да из јавног мишљења истреби погледе, који су се увукли из списа, које је рађала страст и дневна политика, и који истини саме ствари не одговарају.

У томе погледу је особито поучно изнети назоре и порекло истих назора о начину српског прелаза под патријархом Чарнојевићем, о истом патријарху и о лажном деспоту.

II.

О начину прелаза се разно мислило. Одмах после прелаза, како је то из савремених извора јасно,[1]) сма-

---

[1]) Гласник. Св. 153.

трао се овај догађај за бегство. Још за живота патријарха Чарнојевића се почело узимати — то је он сам учинио у једној повељи на цара Јосифа I. — да је он народ превео, да је дакле народ по својој вољи прешао; па и данас се понајвише таке мисли о томе, и ако је објективна историја у најновије време доказала, да је народ услед ратних неприлика морао прећи.

Исто се тако и мишљење о патријарху Арсенију III. Чарнојевићу мењало. Савременици његови су га много поштовали; један страни савремени писац вели, да је народ ишао за њим као пчеле за матицом, а велико поштовање се види и из савремених српских извора.[1]) Кроз цео XVIII. век и до недавно, ова личност и у традицији народној и у јавном мишљењу уживала је велико поштовање, али је генерација наших дана те назоре изменила, поводећи се за повесницима, који при писању повести не беху толико јаки, да се одрекну утецаја дневне политике.

Што се тиче деспота Бранковића, изгледа, да је наш народ у време његове делатности мало о њему знао; до данас се на прилику ни једна народна песма о њему сачувала није, а биће да је никад ни било није. Али је он од увек био омиљена личност оних слојева нашег друштва, који су се већ народном политиком бавили и за исту интересовали. Узрок одушевљењу за ову личност лежи у души тих људи и у природи политике, коју су они терали, а никако у фактичном популаритету деспотову у народу, који није за вредно нашао да устане на маркгрофа Баденшког, кад је овај деспота уапсио. Политичари наши у Угарској дуго су се борили за

---

[1]) В. Витковић Г.: Спом. из буд. и пешт. архива.

самосталан територијум и у своје време и за војводу народног — па кога су за доказ својих права могли пре навести, него деспота Бранковића, и његове од ћесара добивене привилегије? Они су у политици својој били већином несрећне руке, па зар није природно, да је њихова душа почела осећати сродности према Бранковићу, том тако несрећном политичару српском, из чега су се с друге стране у јавном мишљењу развијале симпатије за ову личност, која је мало по мало постала пријатном легендом — и ако данас озбиљни историци тврде, да је био обичан балкански авантур. —

Да покажемо мењање назора о разним моментима почетка новог времена у српској повести, прегледаћемо неке од споменутих списа.

III.

1. Bartenstein: Kurzer Bericht von der Beschaffenheit der zerstreuten zahlreichen illyrischen Nation in den k. k. Erblanden. Frankfurt u. Leipzig. 1801.

Дело Бартенстајново је штампано у почетку овог века, али је још у половини прошлог века било написано за наследника аустријског престола потоњег цара Јосипа II., по чему га ми узимамо за извор назора о почетку нове повести пре г. 1790., које нам је доба на таким изворима врло мршаво.

Бартенстајн је овај извештај писао са политичком тенденцијом, т. ј. да поучава наследника у унутрашњој политици, и према томе је његово гледиште са свим политиком прожмано.

Са таког гледишта његова излази: да је патријарх Чарнојевић издајица, како се дао од Леополда I.

употребити против деспота тиме, што је од цара примио привилегију 21. августа 1690., по којој нема народ војводе, него светска власт над народом пада у патријархове руке. А Леополд I-ви је ту учинио с тога, мислећи, да ће са једним калуђером лакше на крај изаћи, него са свецским поглавицом народним.

Писац ових редака је покушао са свим друкчије разјаснити постанак споменуте привилегије, из чега са свим противно излази, него тврдња Братенстајнова, која је такођер много допринела кривим назорима о патријарху, и која је такођер помогла, да се до кривих и онако екстремних назора заведе споменути господин Витковић, који је у овој ствари за оправдање својих тврдња позива на Бартенстајна.

Што се тиче преласка српског на угарски територијум, Бартенстајн мисли, „dass die Einwanderung per modum pacti geschehen sei“, јер се није о томе радило, да се приме протерани бегунци, него да се крену стални и од чести имућни људи. — И ова тврдња је у нашем јавном мишљењу ухватила јака корена; и ако Бартенстајн није схватио праву природу тих уговора, као и данашње његове присталице, тврдња је ипак истинита, а са свога гледишта ју је писац ових редака покушао у овоме чланку протумачити.

2. Акта собора народа српскогъ у Темишвару године 1790. држаногъ и царска рѣшения. У Земуну 1861.

У историји српског народа у Угарској збили су се важни догађаји, који су изазвали приличну пажњу на

доба патријарха Чарнојевића и лажног деспота. Ти догађаји су се састојали у борби народној за угарско државно грађанство и за самосталан територијум у Угарској, а борба је свог израза нашла у тамишварском српском народном сабору, држаном године 1790.

Из саборске преставке на цара види се, да државна мисао међу Србима угарским, који се по доселењу стотину година одгајаху у апсолутистичком духу, изумрла није. Сабор је тражио така права, која би народу његово „биће“ обезбедила, па је мислио, да је за то најпотребнији самосталан српски територијум, за што је Банат изабран био. Тврдило се, да се на њега имаде права историјског, и за доказ тога се позивало на привилегије и на деспота Бранковића; Војвода је, рекоше, привилегијама дат, а што је он, Бранковић, услед сплетака затворен, тиме није право престало. — Тако је ето и на концу прошлог века Ђорђе Бранковић, о коме се ни једна песма народна очувала није, од једном у очима јавног мишљења српског постао persona grata. Времена се мењају, и ми се у њима мењамо!

3. Kurzgefasste Abhandlung über die Verdienste und Schicksale der serbichen oder raicischen Nation in dem Königreiche Hungarn Von einen hung. Patrioten. Neusatz u. Belgrad. 1791.

Назори о овим догађајима су се, како видимо, мењали, али назор о једној ствари у овим догађајима као да се у странаца мало мењао. Странци су нас од увек, као и данас, сматрали досељеницима, гостима, странцима, прибеглицама и тд. Тако је било и на концу прошлог века, када су Срби важили као озбиљан фактор у политици ове монархије. Против тога полеми-

зира писац наведене књижице, велећи, да немају право они, који угарске Србе странцима сматрају („die serbische Nazion als Fremdlige betrachten“) они су грађани угарски, који су се амо на позив доселили.

Тендеција делу и овим пишчевим назорима истекла је из ондашњих јавних догађаја (око г. 1790). Цар Јосиф II. је, као што је познато, на концу своје владе повео рат с Турском; аустријска војска начичкана српским добровољачким четама, продрла беше у срце Србије, што у народу српском разбуди наду на ослобођење. Српска интелигенција у Угарској се одмах узе бринути о томе, какав ће будући положај новоособлођених крајева бити; наведено дело (још и латински издано) било је плод те бриге, а његов писац „угарски патриота“ није нико други, до ли српски родољуб Стефан Новаковић.

Српска државна мисао у овоме човеку је на том степену развијања била, да је мислио, не на политичку автономију тих српских крајева, чијем се ослобођењу надао, него на припојење са Угарском, јер по тадашњем његовом мршавом познавању повести (Рајићева је историја три године доцније изишла) исти крајеви припадаху светостефанској круни.

Његова државна мисао уз непознавање повести се даде разумети. С друге стране у тадашњем нашем јавном духу беху две струје, једна аустрофилска, друга угрофилска; као што се из његове теорије и из натписа „von einem hungarischen Patriot“ види, он је последњом пливао.

4. И. Николичъ: Войводство Серба Аустријски У Віенни 1849.

Питања о почетку нове српске повести су (особито у бурним догађајима на концу петог децениј

расправљала; литература о томе је доста многобројна, ми тек једно од најглавнијих дела наваћамо, јер је оно доста јасна слика ондашњих назора и теорија, које су кулминирале у теорији: да су Срби за време Леополда I. били царски савезници, да су били позвани да беду од државе отклоне, и да су за то стекли право на војводину итд.

Ово мишљење слободно можемо узети за јавно мишљење, и не само за јавно мишљење тада, него и по томе, чак до у наше дане. То мишљење је продрло из јавног живота у историографију, литературу па и у појезију.

5. L. von Szalay: Das Rechtsverhältniss der serbischen Niederlassungen zum Staate. Leipzig u. Pest 1862.

На завршетку наваћамо још дело овог странца, које је написао прво мађарски, а по том немачки, са тенденцијом, да ширу публику обавести о правном положају Срба у Угарској.

Писац стоји на неком високом гледишту; српске земље су њему поље, на коме се Византија и Угарска боришe за хегемонију, чега се Србија тек под Душаном опростила.

Кад се метне на страну ово тенденциозно гледиште има у књизи тој много добрих ствари. Тако на прилику он сумња у миропомазање Бранковићево и у његово сродство са старом деспотском лозом. — Признаје му право на деспотство, али не на земље угарске круне. За Србе мисли, да су амо за неко време дошли.

IV.

Како се види, о разним моментима почетка српске историје повести владају разноврсни, нетачни, међу собом

противни назори, рођени већином потребама јавног живота и мало по мало сливени у традицију. Задатак је научне историографије да мирним и дубоким радом разбистри појмове — и тоје, на нашу радост, у најновије доба почето.

Лед почиње пробијати наша реалистичка повесна критика.

Иларион Руварац се овог посла латио озбиљно он је додирнуо питање о патријарху, сеоби и вредности привилегија, и о деспоту Бранковићу. Последњега је изнео као обичног авантура балканског; патријарху је писао апологију; а за сеобу је рекао ово: „Ћесар римски и краљ угарски Леополд није никад позвао српског патријарха и народ српски, да се исели из српских замаља у земљу угарску и словинску. — Срби су од г. 1691—1699. били у Угарској само гости и пошто их нико није звао ни позвао у земљу угарску „незвани гости“.

Оваке и сличне речи су узрујале српску интелигенцију; лист у коме се напред поменута расправа штампала, морао је ради незадовољства читача прекинути штампање исте; а један врло интелигентан официр који се с неким успехом повешћу бави, назва руварчев рад „zerstörendes Element“.

И ако Руварац у овако претераним тврдњама нема право, ипак је његов рад на овом предмету врло важан, јер је почео рушити некритичке традиционалне назоре. Почетак је учињен, почетак врло енергичан; ако имаде екстрема, мора их имати, као и сваки нови здрав покрет; свесни ученици руварчеви ће их знати изравнати.

Међу теоријама о сеоби се дакле истичу особито две; прва, да смо се по речима Бартенстајнови

„по уговору“ („per modum pacti“), а други да смо ми Срби на угарском земљиштву по доселењу (1690.) били обични гости, шта више бегунци.

Присталице теорије доселења „по уговору“ нису своју тврдњу могле ничим тврдим доказати; исто тако и њихови противници.

Господа заступници и једне и друге теорије учинише велику погрешку, што се у својом тумачењима овог правног историјског питања нису држали повесних извора прве руке, за које нису тешко дознати могли, пошто о њима имаде спомена у чувеној књизи Церниговој („Ethnographie“, vol. III стр. 93.) У истој књизи се спомињу, истина укратко, ти извори; али је доста било знати, да се исти налазе у царској тајној архиви у Бечу.

Једва сам чекао прилике, да дођем у Беч особито због тих повеља. Кад сам се враћао из Прага са наука, отишао сам у тајни архив, где сам добротом предусретљивих чиновника исте повеље могао у брзини само површно прочитати. А по том сам их кад сам био на допусту у Бечу, преписао.

Од истих извора су три повеље. Прва је оверовљење Исајији Ђаковићу, владици јенопољском, да може у име народа српског уговарати; друга садржи постулате народа српског; а трећа је писмо патријарха Арсенија III. на Леополда I., у коме царској милости исте постулате препоручује.

Од прве и друге листине се налазе латински преводи, који су без сумње ради самог цара учињени, и које је Церниг (дакле не оригинале) за свој извод употребио.

Све су три наведене повеље оригиналне. Прва и друга су писане курзивним словима; изгледа, да је

сам патријарх писао прву; за другу нема о том сумње. Прва је на глатком, друга на рапавом папиру.

Трећа листина није ни писана ни потписана патријарховом руком. Свакако је овака, каква јесте, била цару послана, према чему је оригинална.

Пред сваким потписом у све три повеље се налази печат; неки су од истих са свим лепо очувани печати владика, капетана и мирјана на првој повељи су од црвена воска, манастирски печата су ударени масном црном бојом.

Шта нам кажу исти извори?

Пре свега нам потврђују, да су права, која је народ српски добио привилегијом од 21. Августа 1690. добивена „per modum pacti". За ово су докази:

1. што се из ових повеља види, да су одговор на позив Леополда I. од 6. Априла 1690. да га признаду као законитог суверена,

2. што се тражбине српске, које су одговор на споменути позив, одмах за тим примају и одобравају 21. Авг. 1690.,

3. што форма прве повеље показује да су српске вође ову ствар врло озбиљно сматрале. (Ова повеља је врло импозантна; писана је на целом великом табаку; потписи и печати вођа народних одају свечаност и озбиљност ствари),

4. што исте тражбине, како се из повеља види, цео народ тражи,

5. што начин преговара показује, да су добивене привилегије резултат уговора. Цар их позива, да из весна његова права признаду, а за то им опет нуд извесна права; они на позив одговарају писмен тражбинама, и шиљу свог посланика, који ће у т смислу њихову ствар заступати; у привилегији од 2

Августа спомиње цар и ове писмене тражбине и личну интервенцију Ђаковићеву.

За тим нам потврђују, да се није тражила војводина, него народно-црквена аутономија.

И најпосле, да се искана и по том добивена права тичу васколиког српског народа под скриптром Леополда I. Према томе отпадају тенденциозне тврдње, да је српски народ са теоријског правног гледишта био гост или бегунац на угарском територију. Те тенденциозне тврдње особито руше оне речи у тражбинама, које се тичу власти патријархове над људима православне вере по именованим земљама (у које споменуше и Хрватску, Јанопоље, Срем и Угарску), „где се находе сад и после.“

Ове речи уједно јасно показују, да српске вође нису сметнуле с ума до 18. Јуна 1690. на територијум св. стефанске круне досељене Србе, а и оне, за које се видело, да ће амо због успеха турских присиљени бити да се иселе. — — —

Тиме мислимо, да је замршено питање о правноисторијском значењу српских привилегија концу приведено, и да је јасно: како је с том ствари на почетку било. Како се даље исто развијало — дужна нам је наша новија историја тврда и јасна одговора дати.

Пошто рекосмо у опћим цртама културне и правне назоре о овим догађајима, прелазимо краткоме приповедању самих догађаја, при чему ћемо ло најглавније ствари истаћи.

ТРЕЋА ГЛАВА.

Српски устанак на концу претпрошлог века.

УЗРОЦИ УСТАНКУ. — СРЕЗЕ СА АУСТРИЈОМ. — АУСТРИЈСКО-ТУРСКИ РАТ НА КОНЦУ ПРЕТПРОШЛОГ ВЕКА. — НАЧИН УСТАНКА.

Стање српског народа на Балкану, подвргнутог сили османлијској, било је тако, да му се овај не мога свићи, ни турску деспотију мирно сносити, него вазда гледаше, да га се опрости. Народ српски је био у овом деспотском државном систему политички скоро у бесправном стању.

Услед политичке бесправности се сваљиваху на леђа ових темпераментних горштака социјалне беде и љуто их притискиваху. Два пута су била, да се опросте овог мучног стања, од којих један беше: да приме веру Мухамедову, чиме би престали бити „рајом“, а чиме би постали грађани деспотије османлијске. Но овим се путем (осим примера у Босни) никад није хтело поћи, како народ беше одан хришћанству, које већ пре више векова беше примио.

Преостаде им други пут, који је водио ослобођењу, а то беше вечита опозиција османлијском господству, која је с времена на време налазила израза у народним устаницима. Тога ради је у народу српском под турском влашћу стање вазда било напето, и јавно народно мишљење је вазда војевало против фактичког стања друштвеног и политичког.

Са свим је психолошки разумљиво, да је народ српски, потиштен и потлачен, и политички уништен, тражио савезника у борби, и да је као таквог нашао све оне хришћанске власти, које су се сматрале непријатељем османлијске царевине.

Најактивнијим непријатељем османлијским били су аустријски владари, који су после мохачке битке (1526 г.), када добише круну св. стефанску, вечито са султанатом ратовали. Тиме је у јавном мнењу српском — оно се појављивало наравно у другој форми него данас у доба развијене штампе — углед Аустрије порастао, и свезе са истом су као и исте са немирним народом српским тражене.

Но ове свезе никада пре и после нису тако јаке и тако замашне биле, као у аустријско-турском рату на концу претпрошлог века.

Миру вашварском, учињеном на двадесет година приближивао се крај; султан га не хтеде уз исте услове обнављати, а како Леополд I. не хтеде пристати на плаћање данка, огласи порта рат. Године 1683. крену везир Кара Мустафа са великом војском (200.000) и пође право на Беч, који је био славно одбрањен, а Турци за неколико година (1683—1687.) славно побеђивани и далеко на југ, до етнографских српских граница потиснути.

Глас о хришћанским успесима пуче по васцелом Балкану; калуђери српски, који би имали важити као јавни раденици народни, бележише у својим летописима сваку и најситнију победу. У народу се поче кувати, а кад хришћанска војска коракну на Балкан, кад аустријске вође почеше у народ српски слати прокламације, заструја у овом запуштеном ал јуначком народу запаљива струја, која букну у опширан устанак против дугогодишњих власника.

Зрели бечки политичари нису заборавили у свој рачун увести овај неизмерно важан фактор; с једне су стране они дубоко осећали своју убојну слабост (могаху ставити против силе турске тек око 70.000

момака), а с друге су стране ови одлични политички психолози добро знали, да ће срце балканског Прометаја јаче закуцати, кад чује убојни клик.

Већ пете године рата (1687.) је аустријска војска крочила на балканску земљу; али је већ пре тога на више страна било немира српских. Ратни план за годину по том је био: да се главна аустријска трупа (40.000 момака) концентрише око Осека у Славонији, а одатле да пође на Београд; да у исто време један кор (6000) под Лудвиком Баденским упадне у северну Босну, и да на десној обали Саве буде заклон војсци под Београдом; да међу тим Ердељ буде поседнут генералом Ветеранијем а Кањижа, Сигетвар и Велики Варадин добро блокирани.[1])

План испаде за руком. „Тога лета (1688.)“ вели српски летописац „освоише Немци Београд, на дунавском ушћу и Саве реке, и Смедерево освоише, и сву Сервију освоише Немци.“[2]) Пад ове важне позиције био је врло важан догађај не само за аустријске успехе него и за српски устанак. И ако је дотле било српских немира на све стране, ово је била права лозинка за устанак.

Може се рећи да цео српски народ устаде на ноге јуначке. Није потреба појединости описивати, тек велим: да је ове и друге године (1689.) народ српски на све стране устајао, а особито онамо, камо је пролазила аустријска војска, која беше до у срце Ст. Србије допрла, и која без помоћи српског народа не би на ону свету земљу никада ступила.

Начин српског устанка до зиме г. 1689. одговарао је природи друштвеног уређења народног. Нар

---

[1]) Kriegs-Chronik Oesterreich-Ungarns с. 109.
[2]) Гласник 53 с. 130.

није био политички уједињен, те је отуд и устанак, и ако је био врло опширан, био расцепкан. Но уза све то је важност његова врло велика била. С једне стране беше то жилава опозиција у самој султановој кући, уједно опасни герила-рат; а с друге стране врло опширан. Немири српски су, може се згодно рећи, на све стране као трава ницали.

Може се и нешто ближе рећи о овоме српском устанку као важном ратном фактору. Године 1687. изашла је на немачком језику једна књига,[1]) у којој се међу осталим износи, колико би устанак на Балкану могао дати ратника. На граници Србије, вели се, леже врло мрка и висока брда, по дужини од Рисна до Скадра, и зову се Црном Гором (Montenegro), ту станују Хришћани који су подељени у седамдесет и два села; ови могу дићи 15.000 људи. За тим „Албанези“[2]) 30.000 људи; за тим Цимериоти[3]) 14 хиљада момака; за тим хајдуци по целом Балкану; а иза ових Блгари до 1000 момака.

Ова је сила била фактор, с којим је уз Млетке особито Аустрија брижљиво рачунала. Наравно да је последица тога била, да су се с друге стране из ових ратних развијали политички односи, којима прелазимо, и које ћемо даље тумачити, а тек према потреби, као разјашњење ратне прилике спомињући.

Проливање крви и опис стога није историја; историјска наука учи и тумачи и слика ток поли-

---

[1]) Seyfried Joh. Heinr. Türkische Reichschreibung. 1687 (3 fr. Theiln. c. 3.)

[2]) Православнини католички Арбанаси.

[3]) Срби у приморју, који су се још г. 1684. дигли у савезу Млецима.

тичког и умног развијћа, а спомињање крвопролића јој тек само за стафажу служи.

ЧЕТВРТА ГЛАВА.

Прва појава мисли српске војводине.

(1689.)

УГОВАРАЊЕ ПАТРИЈАРХА ЧАРНОЈЕВИЋА СА ГЕН. ПИКОЛОМИНИЈЕМ. — САДРЖАЈ УГОВОРА. — ПРОКЛАМАЦИЈА ИЛИ ПРИВИЛЕГИЈА ОД 6. АПР. 1690. — СРПСКА ВОЈВОДИНА.

Ако бацимо копрену на слику, која нам приказује бојеве, немире, долажење Срба у аустријске чете, овде онде јадно и мучно стање народно, збегове српске и страх турски, онда нам се пажња обраћа на политичку страну ових бурних догађаја.

И ако је устанак српски био расцепкан, и ако је било појединих и локалних мотива за српске немире, ипак историку није тешко ухватити основни мотив, основну политичку мисао, за коју је народ крвне жртве приносио. Била је по среди једна велика мисао, исто тако као што је и било људи, који су на површину изашли као, с једне стране најпозванији, с друге стране најревнији носиоци и заступници њени.

Главна мисао устанка је била политичка слобода; а први човек, који ју је уз народне кнезове заступао, био је тадашњи српски пећски патријарах Арсеније III. Чарнојевић. Његов рад и облик, у којој се у ово доба појавила у српском друштву мисао политичке слободе (хотимично избегавам реч самосталност) показаће нам даљи ток наше приповетке, која се за час повраћа продирању аустријских чета на српско земљиште.

Године 1689, главним командантом аустријских чета на Балкану је постао принц Лудвик Баденшки. План, по коме му ваљаде те године радити, био је тај: да војску води од Београда уз реку Мораву, да на све стране овуда диже Србе на ноге и да поседне Стару Србију. То му је, уз јаку помоћ српског народа, и пошло за руком. Главна позиција ових крајева паде пред јесен (30. септ.); беше то Ниш, где главни команданат, пошто му се ваљаде према Видину вратити, за заповедника остави генерала Енеју Силвија Пиколомини.

Задатак генерала Пиколоминија је био да освоји Стару Србију, да поседне кланце и богазе што из Босне воде, те да тако Босна буде оцечена пошто је не мишљаху још освајати, како у њој ради јачине мухамеданског света нису могли на помоћ српску рачунати. Овај му је план пошао за руком извести, пошто су слабост његове војске (нешто преко 8000 војника) надокнадили Срби.[1])

Из свести о важности народних услуга развише се преговори о будућем политичком стању ових крајева, које је у име народно водио Чарнојевић, а у име Леополда I. генерал Пиколомини. Зими исте го-године (1689.) састадоше се они два пут. Први је пут, како изгледа, патријарах ишао генералу, а по том је овај ишао патријарху у Призрен, да започете уговоре доврше.[1]) Генералу изађе Србадија са па-тријархом на челу у сусреће; патријарха у свечаном орнату беше опколило свећенство; уз њега пошаху велику заставу, крстом означену, за којом је ступала

---

[1]) У већ поменутом чланку у „Бранику" имаде детаљан опис српских вођа и чета.

многобројна Србадија. Када овако свечано улажаху у варош, топови их у три маха поздравише.

На жалост извори за данас познати не говоре много о садржају ових уговора. О њима се на неколико места говори, али тек само с неколико речи, те повесник не може много сталних тврдња о њима изрећи.

Основна црта будућег политичког стања није нејасна; земља се ослобађа турске власти и долази под покровитељство Леополда I. Што ништа друго не значи, него да Срби мењају суверенство султаново, а примају за суверена Леополда I. Како би поближе изгледало политичко стање ове земље под новим сувереном, о томе за сад не знамо.

Уговори ови су настављали и после смрти генерала Пиколоминија (он је умро око 7. нов. 1689.) са његовим наследником генералом Холштајном, а и после пада Старе Србије у султанове руко. Наставак ових уговора у разним формама, а особито у форми такозване привилегије од 6. апр. 1690. пружа нам нешто више светлости за разазнавање пређашњих уговора и за познавање тадашњих политичких идеја у српском народу и у српској патријаршији као представници српске народне политике.

Споменута привилегија је издана скоро половину године после започетих уговора са генералом Пиколомонијем. За то време збиле су се на Балкану изненадне и важне промене. Коло се окренуло унаоколо, и успеси аустријски претворише се у неуспехе.

То је било убрзо после смрти у народу српск омиљеног генерала Пиколоминија, кога је, како кат

---

[1]) Die fr. Th. c. 72. — Wagner: Hist. Leop. Magni IX c. 123. 124. — Theatri Europaei, XIII. 648.

лички писац Вагнер вели, сам патријарах причестио и исповедио, и самртно му опело опојао. То је уједно било и опело хришћанским успесима на Балкану. На другом месту ћемо нешто ближе исприповедати историју ових неуспеха, а овде тек спомињемо: да су на почетку године 1690. Аустријанци и Срби потиснути из Старе Србије, претрпивли неколико пораза. Српски народ овде клону духом, стаде се скупљати у збегове, а аустријску војску остави нада, да ће се моћи одржати у овој бурној земљи. Доста је карактеристично, да се почетком месеца априла поглавар српског народа, пећски патријарах, већ налазио у Београду.

Тих дана је и издана прва такозвана привилегија (6. апр. 1690.), повеља која нам с једне стране нешто светлости баца на садржај пређашњих нама недовољно јасних уговора, с друге стране: шта су бечки политичари мислили о политичкој форми, коју би ваљало дати новооослобођеним крајевима, у којима је живио српски народ.

О овој привилегији се досад много писало, но уза све то мало се о њој писало добро и мирно, особито ако се њено правно значење додирнуло. Ја желим о њој, без љутине и без намере да изврћем неколико речи рећи.

Пре свега она данас нема никакве правне вредности, јер је одмах после неколико месеци (21. авг. 1690.) њену фактичну вредност потрла друга привилија, коју је прво српски народ директно из Беча жио, и која, како ћемо видити, политичка права са м друге врсте садржи. Ова је, а не она прва, ељ српског историјског права на територију круне Стефана — ако је наравно коме воља данас у

тако реалном и озбиљном времену говорити о „историјском праву.“

Трезвен историк, који не воли да се бави опсенама, сматра ону прву привилегију тек само као извор повесни, као једно верно огледало, у коме се огледају политичке идеје бечког двора у половини године 1690. кад но се мислило, да се помоћу балканских народа енергично пође на Османлије.

У чем су се састојале те политичке мисли?

Одговори на ово питање нас доводи на омиљену једну тему наших повесника и политичара, на питање српске војводине. У тој повељи се изриче мисао војводине, и то не чисто српске војводине, већ војводине балканских народа, која би имала бити део угарског краљевства.

Повељу ову је издао Леополд I. као краљ угарски; а издаје ју „свима народима и земљама, које од наше наследне краљевине Угарске зависе . . . а поглавито народу албанском.“

На ову тему ћемо се вратити, пошто рекнемо своје назоре о деспоту Бранковићу, некад несуђеном војводи српском.

ПЕТА ГЛАВА.

Личност и политичке идеје.

ЛИЧНОСТИ СУ НОСИОЦИ ИДЕЈА. — СУД О ПОЈАВИ ЂОРЂА БРАНКОВИЋА. — ИДЕАЛИЗАМ ЊЕГОВЕ ПОЛИТИКЕ. — МЛАДОСТ БРАНКОВИЋЕВА. — БРАНКОВИЋ И ГОДИНА 1689. — ЊЕГОВА СУДБИНА И СУДБИНА ЊЕГОВЕ ИДЕЈЕ.

Не само да на основу ове спомињане повеље можемо говорити о идеји српске војводине, која је

у Бечу на папиру створена, него је те идеје, те мисли у истину било и у самом народу, и њен је носилац многоспомињани и Ђорђе Бранковић називани лажни деспот.

Друштво је психолошка појава, оно је организам који мисли и осећа, према томе у њему имаде психолошких емоција, покрета, које ми радо крстимо мислима, идејама, мотивима или јавним мишљењем. Носиоци идеја су они фактори из којих се друштво састоји, дакле личности. Личности или примају, носе и извађају — формулишу, како се вели — оне идеје, које у друштву стварају опће друштвене прилике, или сами стварају идеје и шире их у друштво, радећи на њиховом остварењу. Према томе је избијање личности на друштвену површину ствар са свим природна.

Као ствар природног друштвеног процеса сматрамо ми и појаву Ђорђа Бранковића, и то баш у ово време, када се српско друштво у тако нервозном политичком стању налазило.

Појава деспотова се до данас са свим инако схваћала. Она је у бурној политичкој борби српског народа у Угарској за последњих две стотине година врло важну улогу играла; деспот се узимао за доказ српског права на слободан територијум, из чега се у народу, бар у оном делу, који је радио на јавном пољу, развио за њега дубок пијетет. Ђорђе Бранковић је постао легендарна личност, а као такова наравно не могаше бити посматрана реалним и природним погледима; тим начином не могаше се ухватити прави смисао његове појаве у данашњем српском друштву.

У најновије време се почео назор на појаву деспотову мењати. Нова наша критичка школа, која

је с правом почела ударати на наивност у нашој повесној традицији и на идиличке наше погледе на живот прошлих дана, окомила се и на деспота Бранковића, и у свом критичном радикализму скинула је са чела овог човека светли облак, кога му легенда даде. Он изађе пред нас не као човек, него као једна пропаличка појава, шта више је и „швиндлер“ названа.

Ја мислим да су и један и други назор крајности, и да ваља те крајности привући и изравнати, те трећи, природни назор или поглед на ову појаву дати.

Ђорђе Бранковић, по мом мишљењу, није тако грандиозна појава, како по легендарним погледима изгледа; а није ни један балкански авантур, како га споменути критичари хоће преставити. Он је био човек од крви и меса, човек који је дисао и живио, те као таков имао жеља, страсти, амбиција, слабости и врлина. Од младости своје се интересовао за јавне ствари, особито за источно питање, у које се најпосле у то време и заплео. То је била ствар његових личних амбиција; она га је заплела у источно питање и кад се већ заплео у ово питање, шта је природније него да се ухватио оних политичких идеја, које су тада у његовом српском народу живо кувале!

Народ је хтео слободе; уговори између патријарха и Аустрије почеше, а ваљда се врзоше око питања војводине, за коју је свакако требало и војводу имати; па зар није са свим природно да се овај тада најамбициознији Србин истакао као војвода — или деспот, како се зваше — и да је тако једне стране својом вољом, а с друге стране вољо једног дела народног постао преставник те идеје

Да је он схваћен, од једних за авантура од других за узорну повесну појаву лежи свакако у природи идеје, којој је он заступник био.

Како беспристрасна историја може ту идеју карактерисати?

Бранковић је покушао прво дићи устанак; друго ставити се на чело народу као политичка поглавица и према главном заповеднику аустријске војске самостално радити.

Политика, као што се види, пуна полета, политика идеална, политика, како би се данас рекло, народна. Но политика, која је већ у клици својој угушена, и која у оним приликама успети није могла.

Хоће ли се Бранковићу пребацити себичност то ипак не смета, да се његова политика означи као политика осећаја, политика идеална. Идеална не само за то, што годи данашњем нашем патриотизму, него и за то, што се у дело није привела, реализирала.

Што се његове себичности тиче, не може нас тај завести у огорчење против њега, јер историја богатством примера изнаша као правило: да су покретачом многим одличним идејама потпуно себичне амбиције. Личности су важан фактор у процесу повесног развића, те исти не може бити без личних амбиција.

Шта више, што је личном амбицијом Бранковићевом постало деспотско достојанство, ствар је са свим природног процеса, што показује историја његове младости.[1])

Ђорђе Бранковић родио се г. 1645. у Јанопољу који потпадаше под темишварски вилајет. По-

---

[1]) Талоци-Павловић: Лажни Бранковићи. Прешт. из „Срп. Летописа.“ Н. Сад. 1889.

родица, из које потече, није била од обичних породица, него једна од живљих, на коју дух јавних догађаја није без упечатка остао. Талоци спомиње, да се прича: да је Бранковић одгојен у веровању, да му са помоћу своје породице ваља извршити неко послање. У томе су га даље утврдиле његове науке, а на практично поље су га извеле друштвене и политичке прилике оног времена.

Уз васпитање у младости ове су прилике колевка његових потоњих амбиција деспотских.

Кад године 1656. његов брат Сава би именован црквеним поглаваром ердељских Грка, Раца и Влаха, одведе онамо и свога брата Ђорђа, коме је тада било једанајест година. Одличан положај његова брата га доведе у прво друштво у овој земљи; а одавде се заплете он у дипломатску струку, услед чега, како је већ познато, још за рана дође у извесне односе са Аустријом. Бранковић је био личност која се интересирала за источно питање; по положају своме друшвеном био је на важној позицији; по таленту своме се разумевао у политику источну; а по крви својој је припадао оном немирном словенском народу у Турској на кога је вазда политика аустријска рачунала, надајући се, да ће га згодном приликом у своје сврхе употребити. Бранковић као такав није могао остати превиђен, као што није могао ни неупотребљен остати, кад се његови саплеменици дигоше на оружје.

Тада су, у већ описаном устанку српском, на живљи његови односи са Аустријом, као што и његов политика са свим на површину излази.

То је било године 1689. у којој опис његова ра надопуњује слику повесних догађаја наше расправиц

Прву половину те године (1689.) виђамо Бранковића у Ердељу где је дизао народ на оружје; па и чету, или како се вели, војску од усташа беше скупио. Са овим људима се кренуо на југ, према Србији — дакле према земљишту ратне радње главног заповедника аустријске војске, који га је у новембру те године, како је познато, уапсио.

На томе маршу на југ виђамо Бранковића у Оршави, у којој 12 јуна издаје прокламацију на српски народ. Ту прокламацију издаје као Ђорђе други, наследни деспот илирских, трачких и других области на истоку, и као мађарски гроф. У њој позива народ који говори језиком српско-босанско-булгарословенским, на оружје против опћег непријатеља, Османлија. Из ње се такође види свеза или свакако покушај свезе са српским патријархом Арсенијем III., који је тек пре неколико месеци преговарао са Пиколоминијем о војводини.

Бранковић, који је амо дошао са усташима, није био без ослона у народу; народ православне вере није према овом човеку остао хладан. Он је разашиљао у народ многе прокламације, а ово разашиљање је уродило плодом. Уз деспота присташе калуђери и мирско свештенство, главни агитатори у народу православне вере. Има необоривих доказа, да су ови држали зборове и на овима народ на деспотову страну придобијали, што није било како главном заповеднику тако ни Леополду I. непознато.[1])

Кад је Бранковић издао споменуту прокламацију, главни заповедник аустријске војске се налазио у

[1]) „Calogerorum ac sacerdotum ordines, eorumque contiones factiosis plebem suis adjungit.“ Wagner, II. XI. c. 126. 127.

*

Београду и Паланци. За тврдо стоји, да главни команданат о овоме човеку не зна ништ до пред 26. јули. Тога дана писаше он цару у Беч овако писмо:

„Неки Бранковић на далеко и на широко растурује по земљи многа писма, чиме хоће да задобије народ за себе и себи привуче. Издаје се за природног и наследног господара, или деспота од Србије, Босне, Мизије, Блгарије, Тракије, Срема и свију земаља од Осека до Константинопоља, и хоће формално да над њима господари („herrschen") и влада („regieren"). Већ ме почешће опомиње генерал Хајслер, да добро припазим на његова (деспотова) посла, пошто је врло сумњив због преписке са кнежевима влашким. Не познајем га и не знам ништ о њему, и нећу никакве мере предузимати, докле год не добијем налог од вашег царског величанства".[1])

За повесника, који се воли служити психологијом, нема одличнијих извора, него што су писма. Душевно расположење и погледи на догађаје ни у једној другој врсти извора нису тако искрени као у писмима. Мемоари су одлична врста извора повесних, али по искрености нису ни близу писмима; мемоари се пишу с тенденцијом и са знањем, да ће их потомци читати; а писма су верни изливи тренутног расположења душевног.

Из наведеног писма главног заповедника већ је јасно, какву је преставу исти имао о појави деспотовој. Он, Немац и странац, у овој дивљој земљи води рат мучан; и непријатеље Османлије и пријатеље своје Србе сматра за варваре; нема, због рата са Французима довољно војске; и на једаред се појав

[1]) Röder II. c. 76. (Die fr. Thln. c. 99 – 100.

љује човек, који купи војску, и који се прокламира за власника; он тога човека не зна, и не зна, шта тај Бранковић хоће.

Природно је, да се у тако тугаљивим питању обраћа на свог владара. Одговор истог објашњује, чега ради је деспот ухапшен после неколико месеци. Он гласи:

„Што се тиче Бранковића, то је онај човек, што је пређе био овде у Бечу као посланик из Влашке. Потрудите се, те га лепим начином и ради тобоже неких журних ствари дозовите к себи, па га за тим добро лазите, а ако је потребно и ухапсите“.[1])

Према овим интенцијама је главни заповедник и радио. Када се он под јесен са малом војском вратио из старе Србије према Кладову, лепим речима је, како сам вели, домамио овог наивног Србина и око 7. новембра га ухапсио. По том га послао у Беч, одакле је био послан у Хеб у Чешкој, где је уза све своје и свог народа молбе до смрти своје (г. 1711.) као државни заточеник остао.

Аустријска политика је у овој ствари према наведеним изворима јасна као јарко сунце. Једна ствар нам је нејасна, а та се тиче Бранковића. Ми не знамо како је у оно време, кад је војску скупио, и кад је народ почео уз њега пристајати, мислио о Аустрији; да ли је мислио ослањати се на Аустрију и њу потпомагати или, користећи се распром Аустрије ı Турске, што год самостално почињати. Главни за- ı ведник је био њему ближи и местом и временом ı го ми; његове намере је он могао боље знати него ı , и ако их је познавао — онда је Бранковић по-

[1]) Die fr. Thln. c. 100.

кушао самосталан српски устанак, без ослањања на Аустрију.

Ако је хтео самостално радити, а раду му је, као што издана прокламација јасно сведочи, била **врха** **војводина**, то је овај покушај на североисточном делу српског народа већ у клици угушен. Када су на североисточном крају српском биле везане руке личности, која је пропагирала идеју војводине, пропала је и та идеја.

Али је пропала само у овом крају. Та идеја је и после тога живила и појављивала се у своје време, а и у самим овим бурним догађајима јој није био крај, кад би крај слободном деловању Бранковићеву.

ШЕСТА ГЛАВА.

Војводина лета 1690.

ПОЧЕТАК ГОДИНЕ 1690. — ПРВА СРПСКА ПРИВИЛЕГИЈА. — ТЕРИТОРИЈУМ ВОЈВОДИНЕ. — НАРОД И ВЕРА. — ДРЖАВНО ПРАВО. — ПРИВИЛЕГИЈА ЈЕ АКАТ УГОВОРА. — ЊЕНА ФАКТИЧНА ВРЕДНОСТ СЕ УБРЗО ГУБИ.

Враћамо се догађајима у Старој Србији, где видимо како исту седме године рата (1689.) победоносно заузима аустријска и српска војска; враћамо се кратком опису догађаја на оном земљишту, које је од дотадашњег свог суверена отето било, и ступило под врховну власт Леополда I.

Догађаји осме године ратовања (1690.) нису нас ни најмање повољни. Ове године ударају Турновом силом на хришћане, и први успеси поновљ. напада падају у почетак те године, а збише се земљишту, коме се вратисмо,

Неке важније позиције падоше у непријатељске руке; војска се поче у Ниш, главну позицију, повлачити а народ стаде у шуме бегати. Паде Качаник, и тада Турци, не тражећи ни права ни крива, све сабљи предадоше. Многе Немце отпустише на веру а хришћани многи погибоше; и поараше све, и многи народ хришћански заробише.[1])

У то је време политика Леополда I. смерала ударити новом силом на султана и потиснути га до Цариграда. За овај план је требао народ, кога су Немци при паду Качаника оставили непријатељу на милост и немилост; а да исти још више одушеве за устанак, издана је 6. априла исте године повеља, којом се народ позива на устанак, и у којој му се извесна права обећавају.

То је многоспомињана прва српска такозвана привилегија, једна од најзанимљивијих повеља за историју српског народа овог времена, којој се по други пут враћамо с намером, да је опширније разјаснимо. То је повеља, која се досад свакојако тумачила и анализирала, а која није друго, него необорива сведоџба: да је на концу XVII. века идеја српске војводине забављала умове политичара у Бечу.

Доказ за тврдњу ће бити тумач исте повеље.[2])

Леополд I. се обраћа у уводу свима народима и земљама, које од његове наследне круне Угарске зависе, а поглавито народу албанском. Под народима, и од његове наследне круне зависе, мислио је ам албанског народа и Србе, што се види из писма

---

[1]) Српски родослови и Летописи. Уредио Љ. Стојановић. Споменик 53. страна 130.

[2]) По издању Јов. Ђорђевића: Благовештенски сабор.

патријарху Чарнојевићу, којим је ову привилегију пропратио.

Споменуте народе позива, да се дигну против заједничког непријатеља, да помажу његовој војсци и да се покоравају власти његових генерала. Уз то отворено спомиње; да ови народи и земље „правно зависе“ од његове круне Угарске.

Ово је први део привилегије, из кога се јасно види: истицање права круне на земље јужно од Саве и Дунава. Леополд I. се истиче као суверен ових земаља; по његовом схваћању, које се темељи на традиционалним неким правима угарске круне на ове земље, он је краљ ових земаља, и становнике истих зове на оружје као своје поданике.

Природно је, да Леополд I. при овом не остаје, него објашњава народу, коме се обраћа с повељом, како би имала изгледати та његова власт над овим земљама. Из тог објашњавања излази: да он овом народу даје војводину. „Обећавамо“ вели „вама свима предреченим народима и земљама, које су нама као краљу Угарске правно подчињене и које ће се законито подчинити, задржавши поглавито слободу, повластице и права своје вероисповести и избора војводе, да ћете изузети бити испод сваког јавног терета и данка.“

Из овог се јасно види: да се Леополд I. истиче овоме народу као краљ, а да уз то народ имаде свог војводу. По томе изгледа: да би ови крајеви, кад би се ослободили од султанове власти постали део угарског краљевства; али да би за себе чинили политичку целину, која би имала врховног поглавицу, војводу и дакле према томе се војводина звала.

Пре него што даље почнемо тумачити исту повељу напомињемо: да је близу разума, да мисао о војводини није потекла у Бечу него, што и сама употреба народне речи „војвода“ показује, у народу српском. То поткрепљује нашу напред стављену ипотезу, да је при уговарању између Пиколоминија и Чарнојевића било речи о војводини. Према томе би ова привилегија и давање војводине био одговор на пређашње српске тражбине.

Који би територијум, земљиште иста заузимала јасно је из текста привилегије. Она се не би простирала преко територијума данашње круне угарске, већ би заузимала по привилегији Албанију, Србију, Мизију, Блгарску, Силистрију, Илирију, Македонију и Расију.

Овај територијум је врло опширан и ове провинције су у привилегији тек с тога набројане, што је на њих одавна Угарска претендирала. Кад се ствар реалније узме, кад се у обзир узме, куда је све до године 1690. војска аустријска допрла, и који се народ с њом заједно борио, тада видимо: да су језгро војводине они крајеви, у којима је већином тада становао народ српски. Турци су били потиснути из данашње Србије и Старе Србије, а ти су крајеви према томе најприродније могли бити рачунати као територијум будуће војводине.

На први поглед се види: да исто земљиште пада у оквир пећског патријарха, према чему и вера, којој се обећавају права, повластице и слобода, није друга, него источно-православна.

Какво је државно право будуће војводине, није из привилегије јасно, а и није било тада још потребе исто ближе одређивати. У самој привилегији

се напомиње да ће се, када се прво Турци протерају, „све у сталну форму и надлежни ред за будуће по жељи и на задовољство“ споменутих крајева довести. Три су тачке тек само споменуте, и то, као што је напред речено, о краљу, војводи и данку.

Какво би државно право по овоме имало изгледати, не може се за тврдо рећи, али се може наслућивати. Војводина би била део угарске круне, али би уза све то могла имати своју аутономију, свог поглавицу и свој територијум.

Питање је, какве правне вредности имаде цела та војводина на папиру дата.

Ми са своје стране велимо, да имаде, односно да је могла имати. Другим речима је ова повеља нека врста уговара између Леополда I. и споменутих крајева. То овако тумачимо.

Он је краљ Угарске, у којој у то време бесни рат; он је неограничен господар земље и приморан је уговоре склапати, и он за њих лично одговара (pacta personalia). Тако и у овој прилици покушава он склопити један уговор са народом, који је дотле под другог суверена припадао.

Ми напомињемо да је он покушао и да ово није цео уговор. Као што се види из повеље, ово је тек први део уговора. Он зове споменуте крајеве да признаду њега као угарског краља, и за то им обећава наведена права, а други део уговора би био пристанак од стране на уговор позваних.

Како се овом позиву народ српски одазвао, видићемо даље у приповеци. Тек на концу разлагања о војводини не можемо а да не напоменемо, да народ, кад се одазвао Леополду I. нешто друго а војводину, нешто скромнније тражио. По томе

тада и ова прва привилегија фактичну вредност изгубила и постала тек само извором за познавање политичког живота српског народа на концу XVII. века.

То напоменусмо, да се види, да је наше доказивање о идеји српске војводине потекло из љубави за истином, а не из каквих савремених потреба.

СЕДМА ГЛАВА.

„Сеоба.“

РАТ И ПОЛИТИКА. — ТУРСКИ УСПЕСИ И АУСТРИЈСКО-СРПСКО ПОВЛАЧЕЊЕ НА СЕВЕР. — ПОВЛАЧЕЊЕ ИЛИ СЕОБА. — О СЕОБИ СРПСКОГ НАРОДА НА ЗЕМЉИШТЕ СВЕТОСТЕФАНСКЕ КРУНЕ. — НОВЕ ПРИЛИКЕ, НОВЕ УСТАНОВЕ

Што се није војводина од Леополда I. после 6. априла 1690. тражила, биле су узрок ратне прилике, које су у овој ствари, као обично, много утицале на политику.

Може се узети, да је нуђење војводине прилична добит за српски народ, свакако много већа добит него потоња народно-црквена аутономија, те према томе је са свим разумљиво, да је неуспех ратни био главни узрок, да се од војводине одустане. Прави узрок и мотив одступању од војводине навешћемо даље после приповетке о ратном неуспеху и његовим последицама.

Још на почетку године 1690. како видесмо, чинише Турци у Старој Србији неколике ратне успехе. Успеси ови учинише, да се Аустријанци и Срби очеше у градове и збегове повлачити. Но и градови дошле Турцима у руке, што се збило у јесен. Прво де Ниш, по том Видин и најпосле последња узда-

ница Београд. Турска власт се до у јесен г. 1690. рашири опет по оном земљишту, кога је Леополд I. нудио за војводину.

Осим тога је овај турски успех био од других замашних последица. Промена суверена односно повратак власти старог суверена је имао за последицу важну промену на земљишту светостефанске круне. Велики део српског народа, тих савезника аустријских, услед повратка турске власти беше се амо иселио те, и ако га је и дотле од давнина било на земљишту угарске круне, овим крајевима на југу многобројношћу својом дао свој народни и политички карактер.

Повлачење на север није ништ друго него многобројна сеоба српског народа на север под патријархом својим Арсенијем III. Чарнојевићем, најважнијом политичком личношћу српске историје на концу XVII. века.

О томе догађају српске историје се свакојако мислило и мисли; но досад се врло мало реално и мирно гледало на овај чин развоја у српском историјском животу. Ми, који нећемо да тражимо наше славе, онде, где је није места тражити, исто тако не ћемо да узимамо један догађај за сраман, као што би се овај узети могао. Људи уског образовања и морално плитки узимљу овај догађај за „бегство“, и отуд извађају бруку народну; одушевљење патриоте причају, како је народ под предвођењем патријарховим по уговору амо дошао.

Ми, истини у очи гледајући, велимо: да се наш народ повукао на север, да се негде мирно повлачио, а негде, следећи стопама аустријске војске, бегао.

Али је повлачење, бегање или сеоба била последица природних ратних догађаја. Две су се силе сударише, прво је она са севера напредовала, а она се друга на југ повлачила; по том је ова била јача, а удружене се силе — народ српски и аустријска војска — почеше на север повлачити.

Повлачило се на све стране; сеоба се није од једном догодила; као што је трајала за целог рата, исто тако се није збивала на једном месту. Карактер ове сеобе је растрешеност; народ се није преселио једном одлуком ни вољом, он је на територијум друге државе прелазио, кад су га генерали позвали, или кад је догорело до ноката.

Него се ипак може у овој сложеној сеоби ухватити један главни моменат по простору и по времену, моменат када се главни део сеобе извео. Исти траје од почетка године 1690. до у јесен исте а сеоба се кретала из Старе Србије до Сентандрије.

Српски летописи описују сеобу или бегство овако: „Тога пролећа патријарх Арсеније Чарнојевић из Пећи даде се бегу уз Дунав за Немцем, с неколико владика земље српске; и калуђери многи из ових предела; и народ српски мног, мушког и женског рода, даде се бегу с патријархом уз Дунав за Немцем. Тада калуђери манастира Раванице узеше моћи светог цара кнеза Лазара српског из свете обитељи . . . и прочим адиђарима црквеним пођоше из ових страна. [illegible]упа са осталим народом се дадоше бегу уз Дунав [illegible] Немцем, једни на коњима, други на колесима, ини [illegible]лађама, а ини пешице уз Дунав горе.“

И би нам пут хода четрдесет дана; и дођосмо [illegible]аду Будиму; и више Будима се уселисмо у место

звано Сентандреја; нађосмо пристаниште добро. Тамо се усели и блаженејши патријарах, и владике, и калуђери; народ мног дође од српске земље. Тамо и моћи светог кнеза цара Лазара донесосмо собом, и малу цркву дигосмо, од дрвета, близу брега дунавског. И тамо остадоше до мира утврђеног међу ћесаром и међу Турци".[1])

У овој краткој белешци је описан ток главне струје у сеоби, кога ближе можемо познати но досад у нашој књижевности непознатим изворима.

У седамнаестовековним новинама „Позориште Европе",[2]) које су биле органом протестанске партије у Немачкој, имаде уговор између Турака и Аустријанаца при паду Ниша 8. септ. 1690. Из друге и четврте тачке уговора се јасно види, кад се главни део српског народа кренуо према северу. Исте гласе:

„2. Сви српски („Rascianische") трговци и сељаци,[3]) скупа са њиховим поповима и породицама, са свима својим добрима са ове стране Саве, пуштају се.

„4. Сутра (9. септ.) у рану зору ваља да су стотину кола, вољуских и коњских, пред капијом, кроз коју ће рпа проћи. А ако оволико не би доста било, могу се према потреби и више набавити. После њиховог одласка могу официри и немачки трговци са својом багажом поћи."

Ови исељеници су се селили на север према Београду. С њима се још једном сретамо код Јаго-

---

[1]) Срп. родослови и летописи. Гласник 53. стр. 131.

[2]) Theatri Europaei continuati . . . Dreyzenter Theil. год. 1687—1690. Frankfurt a M. 1798. стр. 1023.

[3]) Тада сељаци нису становали по варошима; ово су дакле они из околине.

дине, где су их и ако их је војска пратила, Татари напали.[1]) Одавде су стигли у Београд, где је, како се види из војничких извештаја било много сеоског народа. Уз масу сеоског народа је овде био патријарх Чарнојевић и важнији људи из народа, које у јуну исте године видимо, где се у молбеници на Леополда I. називљу „комунитет грчких Раца.“

Кад је Београд пао у турске руке после страшне експлозије једне барутане, све је као без главе бегало на сремску страну. Онда је и главна струја српског повлачења на север први пут ступила на територијум круне светостефанске.

То је било 8. октобра, три месеца после издавања познате привилегије од 21. августа, којом се известан положај, о чему ћемо даље говорити, народу српском на овом територију зајамчује. —

Сеоба српских је било прије и доцније, али је ово главни догађај у селењу српског народа на земљиште светостефанске круне на концу XVII. века. Последице ове сеобе нису биле мале; услед ње је у јужним крајевима светостефанске круне превладао српски народни живаљ; а ово је било узроком: да се тежиште српског културног и политичког живота за дуже време пренело у јужне крајеве територија светостефанске круне.

Српског народа је у овим крајевима и дотле било, али од сад је овде елеменат српски први и најјачи. Наравно да су нови људи донели и нове чаје — нов живот и нову политику.

---

[1]) Wagner: Historia Lenpoldi Magni, II. XI.

ОСМА ГЛАВА.

Српска народно-црквена аутономија на земљишту светостеф. круне.

(1690.)

О ПРОГРЕСУ. — УЗРОК ТРАЖЕЊУ НАРОДНО-ЦРКВЕНЕ АУТОНОМИЈЕ. — НАРОДНО-ЦРКВЕНА АУТОНОМИЈА. — КАРАКТЕР ИСТОЧНЕ ЦРКВЕ. — АУТОНОМИЈА СА ГЛЕДИШТА УГАРСКО-ХРВАТСКОГ ДРЖАВНОГ ПРАВА.

Ново време у јужним крајевима светостефанске круне, које је услед ове сеобе настало, с обзиром на културни и политички живот, може се означити као први знак прогреса из дасадањег културног застоја.

С друге стране се могу политичке прилике које су настале услед овог преселења, узети као корак натраг у српској политици, пошто се од идеје војводине, како ћемо видити, прешло к идеји народне црквене аутономије.

Али прогрес, напредак у народном животу се не може мерити тренутним успесима, а и у корачању напред се никад скокови не праве, него и сами тренутни неуспеси, као што је неуспех са политиком војводине, могу да буду у потоње од повољних последица за народни напредак. —

У политици војводине смо видели до сад две фазе: прву у уговорима између генерала Николминија и патријарха Чарнојевића, другу у издавању привилегије 6. априла 1690. Наслућивали смо, да су се, за данас још нејасни уговори између споменутог генерала и патријарха, кретали око питања војводине; а јасно смо показали: да се 6. априла 1690. нуди војводина, засебни територијум као део светостефанске круне.

За државоправни положај исте, а исто тако за питање, да ли су ове привилегије уговори, врло је важно једно, а то је позив Леополда I. да се споменути крајеви поврате његовој власти, т. ј. да га Срби признаду као угарског краља.

Као што се из овог види, војводина још није била свршен чин; на њу је пристао Леополд I., и позивао је народ српски да га призна као законитог краља, а за признање му даје односну политичку организацију.

Срби су се одазвали позиву 18. јуна исте године из Београда.

То је био трећи моменат у уговарању, које је започело прошле зиме.

Одзив српски на позив Леополда I. отвара нам нови свет, нову једну политичку идеју српског патријарха и српских главара. Место војводе траже они народно-црквену аутономију; то јест место друштвеног облика, место друштвене организације српске, која би свој територијум и свог светског поглавара имала, траже Срби народну аутономију и организацију са истим унутарњим правима, али без територија и без светског поглавара.

Пре него што покушам изнети узрок преокрету српске политике, описаћу ствар како је текла.

У лето се године 1690. аустријска војска повукла после неуспеха на југ у Београд; овде је било ста народа српског и српских главара, па је ту о и патријарах. Априла исте године добили су Срби омену̂ту повељу, у којој им се даје војводина и у јој се они позивају: да се подвргну Леополду I. о законитом краљу. На овај позив одговарају Срби

18. јуна; „комунитет грчких Раца“ шаље тога дана у Беч владику јенопољског Исаију Ђаковића, са тачкама о тражбинама српским од Леополда I. Те се тражбине састоје у овом:

1. Срби признају Леополда I. као свог суверена,
2. моле, да им се призна стари календар,
3. слободан избор поглавице црквене,
4. да црквена поглавица имаде слободу управљања са свима црквама грчког реда,
5. да су владике, калуђери и остали духовници слободни у црквама и манастирима, да се нико над њима осилити не може,
6. да су слободни од десетка, контрибуција и уконачивања,
7. да ни један светски човек (осим цара и његова двора) нема власти духовника затворити,
8. да архиепископ може дужнике по црквеном праву судити.

Ове српске тражбине су од Леополда I. примљене и санкционисане издавањем привилегије од 21. авг. 1690., а тиме је дакле усвојен и потврђен од новог српског суверена основ народно-црквене аутономије.

Срби патриоте, Срби од велика полета народног, могу жалити за овај нагли прелом политике српске. Ми историчари морамо умерити свој полет национални, и место да жалимо над овај пут напуштеном идејом војводине српске, ваља нам протумачити узрок напуштању ове политике.

Ми смо у неку руку фаталисте, те све што бива, држимо: да мора да буде и да друкчије бити и није могло. Тако мислимо да се овај пут у српској

политици од идеје војводине морало прибећи к идеји народно-црквене аутономије.

Уз друге узроке ћемо овде главни узрок навести.

Ваља нам се сетити: да се територијум српске војводине није простирао и није могао простирати на земљиште данашње Угарске, Хрватске и Славоније, него на крајеве јужно од Саве и Дунава.

Када пак Срби у јуну године 1690. траже споменута народна права од Леополда I., они нису могли из вида изгубити крајеве у Угарској, Хрватској и Славонији. Нису их могли из вида изгубити из три узрока; прво што је у тим крајевима већ пре било српског народа; друго што силни Срби услед рата на овај територијум пређоше; и треће што се видело већ у ово време, да ће хришћани бити до Саве и Дунава потиснути, те да ће услед тога и сам патријарах са главним људима на дуже или краће време амо морати прећи.

С тога је ваљало искати права за народ српски, који ће се и на овај територијум простирати.

Та највећа потреба политичка је учинила, да се одустане од идеје српске војводине. Одустати се морало с тога, што је војводина имала територијум, те се као такова није могла простирати на споменуте крајеве; Леополд I. није могао цепати од територија Угарске, Хрватске, и Славоније и давати Србима.

Тражењем аутономије су добивена иста унуарња народна права; она су се простирала и преко ериторија Хрватске, Славоније и Угарске; место зет скепоглавице, кога је политика тражењем аутономије морала напустити, добивен је црквени поглавица а извесним светским правима, а тиме народ српски у

овим новим крајевима није био пусто распуђено стадо, него организирано друштво, са главаром у мантији, који је имао велику црквену и приличну светску власт над народом.

Ми би се овде могли зауставити и прекинути причање о развитку идеје српске војводине у идеју српске народно-црквене аутономије, али нам се хоће о овом замршеном питању рећи још неколико речи, и то с тога: да не би родољубиве читаоце своје описом преокрета српске политике незадовољне оставили. Дотаћи ћу се још двоје ствари, које ће разгалити оне, које је споменути преокрет може бити учинио незадовољним.

Као што се види, права која је од Леополда I. ваљало искати, морала су се простирати и на Угарску, Хрватску и Славонију, јер се није могло пустити: да толики народ српски на овом земљишту остане једна бесправна гомила народна. Добијање права на овом земњишту је искључивало добијање територијума. А ако се пустио територијум и војвода, нису се пустила остала унутарња народна права, која би и у војводини народ имао. Народно-црквена аутономија, како ми мислимо, била је тада донекле врсна да замене војводину, јер је у себи садржавала прилично опширна народна права.

Како је познато, источна црква се разликује од западне; источна црква је народу ближа; источна црква није друштво једног сталежа, него може у се да скрива и народну организацију, као што је овде случај. Српски народ на споменутом земљиш је по природи своје цркве био једно организира друштво, истина друштво без територија, али једн

политичка целина, назвали је аутономија, Staat im Staate, црква, или како за добро нађемо.

Та аутономија је била плод уговора између народа и суверена, кога је народ за време уговарања а за цену аутономије као таког признао. Већ сам историјски ток догађаја, како га описасмо, показује нам, да је то ствар уговарања; а и по самој теорији угарско-хрватског државног права је јасно: да је Леополд I. у ово време кад због бурних догађаја није сваки час могао државни сабор сазивати, имао права са српским народом уговарати, и у име уговора привилегије издавати.

This book should be returned to the Library on or before the last date stamped below.

A fine is incurred by retaining it beyond the specified time.

Please return promptly.